

## Thales van Milete en het begin van de filosofie

Thales van Milete zei dat water het principe van alles is. Maar wat bedoelde hij daarmee? Ging het hem om een biologische uitspraak die hij deed op grond van eigen waarneming? Ongeveer zoals de eigenzinnige schrijver Belcampo beschrijft hoe drie boertjes uit Rijssen op de Vriezenberg filosoferen. De eerste, die staat voor Thales, zegt: "ik zeg oe Gatjan, alns is faatlek waatr. Oewera' woej' hengoat, ie komt altied vuur waatr. Bouwn oe is waatr, woer zol aans n rèègn vandan komm. (.) De heele wèèld drif op waatr krek as een stukke holt".

Hier in Riesn vernemme wie doar zoo neet van...".<sup>1</sup>

Drie Sallandse boeren op de berg als drie presocraten, een fantastisch idee. Toch is het de vraag of deze presocratische uitspraken zo regelrecht uit de waarneming voortvloeien. Wilde Thales een natuurkundig wereldbeeld tegenover de wereld van de goden plaatsen? Ook dat is de vraag. "Alles is vol goden", zei Thales.<sup>2</sup> En daarmee rijst heel het probleem van natuurwetenschappen versus geesteswetenschappen op, aan de hand van slechts enkele uitspraken van Thales.

Het is dan ook een eigenaardige sensatie om zich te buigen over de voorsocraten, van wie Thales van Milete de eerste was. Allereerst is de geografie bijzonder. Voor wie meende dat Europa de geboortegrond van de filosofie vormt, zal het een verrassing zijn in de stad Milete bij de Westkust van Turkije, Klein-Azië, te zijn beland. Het is dezelfde verrassing die studenten van het vroege christendom ondervinden als ze ontdekken dat alle vroegchristelijke concilies in Klein-Azië hebben plaatsgevonden. Zoiets maant de Europeaan tot bescheidenheid.

Dan is er de verrassing van de inhoud van dit denken vóór Plato en Socrates. Soms lijkt het natuurkunde, dan weer een wijsheidsspreuk, of ook een ontologische uitspraak.

Vervolgens is er de vindplaats van deze spreuken: we hebben geen documenten van de voorsocraten zelf, maar ze worden geciteerd in werken van soms eeuwen later. Dat kan eveneens een filosoof zijn, zoals Plato of Socrates, maar ook een levensbeschrijving van filosofen zoals die van Diogenes Laertius. Ook zijn er nogal wat christelijke auteurs die de voorsocraten citeren. Een intrigerende zaak: deden ze dat om deze denkers te weerleggen of zagen ze er een ondersteuning van hun eigen zaak in? Hippolytus van Rome en de universele geleerde Clemens van Alexandrië zijn in deze de belangrijkste. Maar niet onvermeld mag blijven dat neoplatoonse denkers in diverse talen tot het Arabisch toe hun commentaren op de voorsocraten hebben geschreven en hen niet zelden als voorlopers van hun eigen religieuze overtuigingen hebben geschilderd (of overgeschilderd).

En dan is er tot slot de doorwerking van deze denkers in de moderne filosofie. Heel de discussie over de ontoereikendheid van de academische filologie, als het gaat om een ontvouwen van de diepe betekenis, spitst zich toe op de voorsocraten, niet pas bij Heidegger, maar al in een vroeg werk van Nietzsche: *Zur Geburt der Tragödie*. De betiteling

---

<sup>1</sup> Belcampo, *Filosofie van het belcampisme*, Amsterdam: Kosmos 1972, p. 89. Het feit dat mijn moeder hetzelfde dialect sprak vergroot nog mijn fascinatie. Vertaling: "Ik zeg je Gertjan, alles is feitelijk water. Overal waar je heengaat kom je altijd voor water. Boven je is water, waar komt anders de regen vandaan.(...) De hele wereld drijft op water, net als een stuk hout. Hier in Rijssen horen we daar niet zoveel over...".

<sup>2</sup> Aristoteles, *De anima* 1.5.411a7-8.

‘voorsocraten’ bevat zelf al een vooroordeel: alsof Socrates het ijkpunt van de filosofie moet zijn.

We zullen eerst Thales zelf beluisteren. Daarna laten we de kerkvaders aan het woord. Vervolgens bezien we wat Nietzsche en Heidegger over de Milesiër te berde brengen om te eindigen met enkele gedachten uit eigen bron.

## 1. *Thales van Milete (rond 600 BCE)*

Enkele anekdotes over Thales roepen het beeld op van een zelfgekozen wereldvreemdheid, zoals we dat ook bij Socrates aantreffen, als die een aan ieder bekende boom buiten Athene voor het eerst ziet. Of bij de cynici zoals Diogenes, die als hij van Alexander de Grote een wens mag doen hem vraagt om uit zijn zon te gaan. Thales keek omhoog voor astronomische waarnemingen en viel in een bron. Een slim Thracisch meisje lachte hem uit, omdat hij wel de zaken van de hemel wilde kennen, maar niet wist wat er voor zijn voeten lag.<sup>3</sup>

Ook verweten de mensen hem dat hij onnutte filosofie bedreef en daardoor arm bleef. Thales maakte uit zijn astronomische waarnemingen op dat de olijfoogst groot zou zijn. Hij kocht in de winter olijf-persen. Toen de oogst kwam wilde iedereen olijfpersen hebben en hij kon ze verhuren tegen elke prijs en verdiende veel geld. Zo bewees hij dat een filosoof gemakkelijk rijk kan zijn, maar dat het ze niet interesseert.

Uit deze charmante verhalen kunnen we niet alleen een bewonderenswaardige vrijheid van de filosoof jegens aardse goederen opmaken, maar ook hoe natuurkundige observatie en filosofie goeddeels in elkaars verlengde liggen. En hier rijst direct een kernvraag in verband met de bekendste uitspraak van Thales, zoals overgeleverd door Aristoteles:

Sommigen zeggen dat de aarde rust op water. Dit is de oudste uitspraak die tot ons is gekomen en ze zeggen dat Thales van Milete dit zei. De aarde drijft als hout, want niets rust van nature op lucht, maar wel op water.<sup>4</sup>

We kunnen hier nog niet direct opmaken dat water het principe zou zijn, dat aan alles ten grondslag ligt. Maar er is nog een uitspraak van Thales:

De meerderheid van de eerste filosofen geloofde dat de enige principes van alle dingen in de vorm van materie bestaan. Want dat waaruit alle dingen bestaan en waaruit ze oorspronkelijk voortkomen en uiteindelijk vergaan – waarbij de substantie blijft bestaan, maar de attributen veranderen – dit is het element en het principe van de dingen... Thales zei dat water het principe is en daarom zei hij dat de aarde op het water rust.<sup>5</sup>

---

<sup>3</sup> Plato, *Theaetetus* 174a.

<sup>4</sup> Aristoteles, *Over de hemelen* 2.13. Aristoteles vraagt zich af waarop het water dan rust.

<sup>5</sup> Aristoteles, *Metafysica* 1.3.

Met deze uitspraken bevinden we ons tussen natuurkunde en metafysica. Thales kan eenvoudigweg bedoelen dat water het belangrijkste principe is, zoals anderen de vier elementen als het belangrijkste zagen. Met een blik op de biologie kunnen we zelfs zeggen dat water als levensprincipe goed gezien is. Het leven lijkt zijn ontstaan aan het water te danken te hebben.

Toch kan Thales iets anders in de zin hebben gedacht. Hij bedoelt wellicht dat er een oerprincipe is dat zelf wellicht niet waarneembaar is, maar waarop alle waarneembare substantie berust. Een dergelijke duiding komt dichterbij het denken van zijn leerling Anaximander. Deze meende dat de oorsprong (*archè*) of grond van alles niet het water was, maar iets oneindigs (*apeiron*). Daarin zouden alle dingen ontstaan en vergaan. Een eeuwige beweging wellicht. Zon en planeten staan daar niet boven, maar zijn deel van die *archè*.

Het boeiende van deze presocratische uitspraken is dat de scheiding tussen subject en object waaraan wij in de natuurwetenschappen gewend zijn, nog niet is voltrokken. Daarom kunnen we het gevoel krijgen dat deze spreuken niet alleen over de dingen, de natuur iets uitzeggen, maar tevens op geheimnisvolle wijze over de mens. Ze overstijgen het niveau van geobjectiveerde kennis en leggen een band tussen het begrijpen van de wereld en het begrijpen van jezelf.

Dat is dan ook de reden dat deze spreuken een lange geschiedenis hebben in het Westerse denken, feitelijk tot op vandaag. Nogal wat spreuken zijn niet in de Griekse oudheid overgeleverd, maar door christenen tot in de Middeleeuwen, om te worden hernomen door filosofen als Nietzsche en Heidegger.

Laten we nu eerst de kerkvaders aan het woord laten over Thales.

## 2. De kerkvaders over Thales van Milete

Welk belang konden de kerkvaders hebben bij het citeren van deze voorsocraten? Deden zij dit om de Griekse filosofie des te harder te veroordelen of zagen zij er iets anders in? En is wat zij erin zagen te rijmen met zoiets als de oorspronkelijke bedoeling (al is die wellicht niet te achterhalen?). We zouden niet te snel de presocraten als rationalisten tegenover een mythisch wereldbeeld willen plaatsen. Talrijk zijn de speculaties van kerkvaders dat Thales en andere presocraten vertrouwd waren met Egyptische of Chaldeeuwse geheime leer. Dat Thales niet uit Griekenland komt, maar wellicht Foeniciër was is voor de kerkvaders eveneens van belang: ze willen ermee aantonen dat de eerste filosoof geen Griek was en ook geen atheïst! Waarom Thales niet als atheïst wordt voorgesteld wordt duidelijk als we bedenken dat de eerste christenen zelf van atheïsme werden beschuldigd, omdat ze de keizercultus weigerden. Vandaar dat iemand als Athenagoras (2<sup>e</sup> eeuw CE) keizer Marcus Aurelius ervan wil overtuigen dat christenen net als Thales in één God geloven!<sup>6</sup> Thales zou immers ook gezegd hebben dat God geest is. Welnu, de verbinding van Gods Geest met het water kennen we uit Genesis 1:2: “En de Geest van God zweefde over de wateren”. Thales moet het daar wel vandaan hebben! Bovendien zegt Thales dat “het goddelijke zonder begin en einde is”,

---

<sup>6</sup> Athenagoras, *Legatio pro Christianis* 23:2. Octavius zegt zelfs: je zou kunnen zeggen dat de christenen de filosofen van nu zijn en de fdad de filosofen reeds christenen waren!

ook al een bijbelse wijsheid.<sup>7</sup> Want al wordt Thales tot de oudste van de zeven Wijzen gerekend, Mozes was eeuwen ouder, betoogt de zeer erudiete Clemens van Alexandrië (140-220 CE), aan wie wij de meeste citaten van presocraten te danken hebben.<sup>8</sup> Waar er echt sprake is van geloof kunnen filosofen dat niet zelf hebben bedacht, meent de Alexandrijn.

De joodse geschiedschrijver Flavius Josephus (1<sup>e</sup> eeuw CE) suggereert al dat Thales ontmoetingen had met Egyptische priesters en daar zijn diepe inzichten had verworven (*Contra Apionem* 1:2). Ook speelt de strijd tegen de ketterijen, met name tegen de gnosis een rol als Thales wordt geciteerd. De kerkvader Irenaeus (eind 2<sup>e</sup> eeuw CE) betoogt dat de gnostici die de schepper-god als inferieur beschouwen en daarboven Diepte en Stilte als goddelijke manifestaties zien, hun ideeën feitelijk van Thales' uitspraak van water als oerbegin hebben afgeleid. Die gnostici hebben Thales daarmee ook nog tot ketter gemaakt! Irenaeus beoordeelt Thales dus positiever dan hij de gnostici beoordeelt. De strijd tegen Marcion die alle materie als bron van het kwaad ziet en de schepper-god dan ook niet als de hoogste god beschouwt, wordt ook al met Thales als *medestander* van de kerkvaders gevoerd. De flamboyante Tertullianus (begin 3<sup>e</sup> eeuw CE) betoogt dat Thales water als goddelijk beginsel ziet en daarmee lijnrecht *tegenover* de ketter Marcion staat.

Sommige kerkvaders zijn dus verrassend positief over de Griekse filosofie en zien invloed van de goddelijke Logos, zoals op Socrates die zijn leven voor zijn overtuiging over had. En op Herakleitos die diepzinnige zaken te berde brengt die volgens de kerkvaders wel op invloed van 'Mozes', dat is: de bijbel, met name Genesis, moet wijzen! Er is zelfs het verhaal dat door schipbreuk een gedeelte van de openbaring aan Mozes in Griekenland was beland! Dat Thales ook in demonen geloofde, naast God als geest, is voor de christenen al helemaal geen beletsel, want dat doen zij ook volop.

Het meest opmerkelijk is wel het mythische accoord dat Tertullianus aanslaat als hij het over het doopsel heeft, dat de mens verbindt met de oerwateren. Hij maakt er haast een lofzang op het water van (*De baptismo* 3). "De Geest van God zweefde over de wateren", zegt Genesis, dus het water was het oerbegin, zetel van de Geest en de mens past daarvoor eerbied.

Mens, je moet deze eerbiedwaardige ouderdom van het water vereren. Vereer ook zijn bijzondere status, want het is zetel van de heilige Geest die het water verkiest boven de andere elementen.

Voor de gepassioneerde Tertullianus is het doopsel dan ook niets minder dan een herboren worden in de oerwateren. Zonder Thales te noemen zinspeelt Tertullianus duidelijk op diens uitspraak over het water als oerbegin.<sup>9</sup>

De positieve waardering van christelijke auteurs voor Thales en andere presocraten hangt ermee samen dat de godenwereld kennelijk voor Thales niet toereikend was. Al is ook in godenverhalen heel wat natuurwetenschap verscholen: denk maar aan de bevruchting van de Aarde door de Hemel, of aan de zes maanden dat Persephone, dochter van de godin Demeter onder de aarde moest blijven, corresponderend met de herfst en de winter. De kerkvaders zagen echter in de godenverhalen zoals die van Homerus geen hemels onderricht,

---

<sup>7</sup> Clemens van Alexandrië, *Stromateis* 5.14.96.4.

<sup>8</sup> Clemens van Alexandrië, *Stromateis* I.21.129, 3-4. Vóór Clemens betoogde Tatianus al dat Mozes 400 jaar vóór de Trojaanse oorlog leefde. Vergelijk Andreas Schwab, *Thales von Milet in der frühen Christlichen Literatur*, Berlijn: De Gruyter 2012, p. 40-41.

<sup>9</sup> Deze tekst ontbreekt in de overigens zeer volledige verzamelingen van uitspraken van Thales: Andreas Schwab, *Thales von Milet in der frühen Christlichen Literatur*, Berlijn: De Gruyter 2012, p. 92-118 (Tertullianus), en in G. Wöhrle (red.), *The Milesians: Thales*. Translation and additional material by Richard McKirahan, Berlijn: De Gruyter 2014, p. 190-195.

maar voornamelijk gruwelverhalen over moord, doodslag en incest. Thales en zijn navolgers waren dus volgens de kerkvaders op de goede weg door andere verklaringen te zoeken dan door Homerus en Hesiodus werden aangereikt. Wel zagen de kerkvaders overeenkomsten tussen Homerus en Thales: de oude goden, zoals Okeanos, is oorsprong van alle goden (*Ilias* 14.201) en deze gedachte staat niet veraf van water als oorsprong. Toch besloot Thales niet tot een louter materialisme, meenden de kerkvaders. Thales zei immers dat de werkelijkheid vol van goden was. Bedoelde hij daarmee andere goddelijke manifestaties dan die de Olympus bevolkten? Of kunnen we aannemen dat hij de werkelijkheid zelf als bezielde dacht, zo ongeveer zoals pantheïsten de idee van een persoonlijke god inruilen voor een alom aanwezige goddelijkheid die ze meer in overeenstemming beschouwen met een volwassen kijk op de werkelijkheid? De kerkvaders zagen uiteraard op hun beurt in de idee van een persoonlijke god geen infantiel stadium dat overwonnen diende te worden, maar veeleer de voorwaarde voor het persoonlijk door God aangesproken worden van iedere mens individueel. Ze beaamden Thales' uitspraak: "God is het begin en einde van alle dingen".

God als Schepper betekende voor hen dat heel de schepping als goed gezien kon worden. Een samengaan met neoplatoonse ideeën bevorderde echter de idee van een aardse werkelijkheid als louter een afschaduwing van de hemelse werkelijkheid. Deze gedachte, ofschoon zeker in de Hebreeuwse bijbel niet prominent aanwezig, bevorderde de gedachte dat het hiernamaals de echte wereld zou zijn. Dat was voor filosofen als Nietzsche en Heidegger onaanvaardbaar. Daarom grepen deze filosofen terug op een denken dat de eenheid van de werkelijkheid leek te proclameren: de voorsocraten. Plato met zijn mythe van de grot leerde immers – en daarop gingen de neoplatoonse christelijke auteurs terug – dat deze wereld slechts de schaduwen bevatte van de eeuwige en onveranderlijke ideeënwereld.

### 3. *De moderne filosofie over Thales van Milete*

Al zijn kerkvaders soms kritisch over Thales' centraal stellen van water als oerbeginsel, waarin ze wel een materialistische visie menen te ontwaren, over het algemeen is er juist sprake van grote harmonie, zoals we gezien hebben. Welnu, die harmonie tussen de gedachtenwereld van de kerkvaders en Thales verdwijnt volledig als we de moderne filosofie aan het woord laten. Heidegger beklagt zich over de naam presocratici of voor-socraten, alsof Plato het ijkpunt is en deze filosofen slechts voorbereiding op hem. Nietzsche spreekt zelfs over 'voor-platonici', wat heidegger afkeurt. Heidegger onderneemt zelf een grootscheepse aanval op Plato die hij ervan beschuldigt de eenheid van het Zijn te hebben verduisterd door een ware lichte wereld der ideeën te plaatsten tegenover de vergankelijke schaduwwereld van het worden van de dingen.<sup>10</sup> Hiermee is de tijd zelf tot een vervalverschijnsel van de eeuwigheid geworden en is een geringschatting van het leven volgens Heidegger onvermijdelijk. Met Plato deelt heel het 'Avondland' inclusief het christendom, maar ook alle filosofie totaan Heidegger in deze vergetelheid van het Zijn.<sup>11</sup> Het zijn denkers als Thales en Anaximander die de eenheid en de oneindige vruchtbaarheid van het Zijn weer weten op te roepen, die na hen in de vergetelheid was geraakt. Dat Zijn is geen optelsom van de dingen, maar veeleer oergrond waarin de dingen hun ontstaan hebben (dit

---

<sup>10</sup> Martin Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit*, Bern: Francke Verlag, 1975, p.42-52.

<sup>11</sup> Heidegger, 'Der Spruch des Anaximander', *Holzwege*, Frankfurt amMain: Klostermann 1980, p. 318. Op dezelfde wijze plaats Heidegger Herakleitos en Parmenides tegenover heel de Westerse filosofie vanaf Plato in: *Vorträge und Aufsätze*, Pfullingen: Neske 1985, in de opstellen: Logos, Moira en Aletheia.

niet fysiek gedacht), als *archè*, als waarheid die niet brutaalweg aanwezig is, maar zich slechts verbergend toont ("entbergend"). Zelfs de knapste filologische en historische analyse is niet bij machte deze betekenis aan de spreuken van Thales of Anaximander te ontlokken, omdat heel de Westerse wetenschap reeds schatplichtig is aan de dualiteit tussen ware werkelijkheid en gebrekkige verschijning. Deze verborgen waarheid toont zich veeleer als het lichtende Zijn in dichtend denken en danken.

De verenging van Thales en Anaximander tot natuurfilosoof versmalt nu juist de diepte van dit denken tot fysica of biologie. Waar Thales over water spreekt moeten wij de band zien met het Zijn als zodanig.

Gemakshalve beschouwt Heidegger Anaximander als de oudste, waarschijnlijk omdat bij hem over *archè* en *apeiron* wordt gesproken en niet over water.<sup>12</sup> Daarmee staat Anaximander dicht bij de gedachte van het Zijn dat alle zijnden verlicht zonder zelf te kunnen worden geïllustreerd. Het gaat immers om de differentie, om het verschil tussen het Zijn en de zijnden, dat zelfs als optelsom van alle zijnden niet identiek is aan het Zijn.

De spreuk spreekt niet langer tot ons als een reeds lang historisch voorbijgevoerde mening. De spreuk van het denken laat zich alleen maar in de tweespraak van het denken met zijn gesprokene vertalen.<sup>13</sup>

Heidegger verwijst en passant naar Nietzsche die in een vroeg werk: *Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen* (1873) over de ontoereikendheid van een louter filologische benadering had gesproken en over de gedachte dat de filosofie niet pas bij Plato en Socrates begint. Toch blijft Heidegger Nietzsche verwijten dat hij Thales en zijn leerlingen louter als voorbereiding op Plato ziet, getuige de term 'voor-Platonici'. Bij nader toezien bevat dit jeugdwerk echter heel wat inzichten die Heidegger stilzwijgend zal overnemen:

Met Plato begint iets heel nieuws, of - wat met evenveel recht kan worden gezegd, met Plato mist de filosofie iets wezenlijks in vergelijking met de tijd vanaf Thales tot Socrates.<sup>14</sup>

Thales leert de eenheid van het zijn, neemt afstand van de fabels der goden, zelfs als allegorie, en zoekt werkelijk naar de oorsprong, stelt Nietzsche lapidair. Thales staat met één been in de natuurkunde, maar met het andere been schouwt hij het Zijn. De mens blijkt daarin niet het centrum te zijn.

Nietzsches beroemde woord "God is dood", - dat geenszins een pluim op de hoed van de atheïsten betekent, want de mensen geloofden toch al niet meer in God -, kan eveneens uitgelegd worden als vergetelheid van het Zijn. Als immers de Westerse metafysica geheel vertrouwd is geraakt met de dichotomie tussen materie en geest en de geest situeert in het bovenzinnelijke als ware wereld, dan helpt het niet als vervolgens die ware wereld wordt afgeschaft. Het ontzielde bestaan blijft dan even ontziend.<sup>15</sup>

#### 4. Thales van Milete en ik

Intussen kan men zich terecht afvragen of deze tegenoverstelling van Westerse metafysica die zijn tol zou blijven eisen ook na de religie enerzijds, en de eenheid van het Zijn zoals dat

---

<sup>12</sup> Heidegger, 'Der Spruch des Anaximander', p. 321.

<sup>13</sup> Heidegger, 'Der Spruch des Anaximander', p. 324.

<sup>14</sup> Friedrich Nietzsche, *Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen*, §2.

<sup>15</sup> Vergelijk Heidegger, 'Nietzsches Wort: Gott ist tot', *Holzwege*, p. 213. De verwijzing is naar Nietzsches overbekende passage 'Der tolle Mensch', in *Die fröhliche Wissenschaft* §125.

vanaf Thales geleerd wordt anderzijds, wel recht doet aan de bijbelse visie op mens en kosmos. Deze vraag wordt doorgaans door filosofen niet gesteld, omdat ze het beeld van de religie zoals Nietzsche en Heidegger het schetsen voetstoots als adequaat aanvaarden. 'Het filosoferen met de hamer' heeft zijn werk grondig gedaan!

Het scheppingsverhaal heeft echter geen weet van een hiërarchie tussen geest en stof en beschouwt de schepping als 'goed', zelfs als 'zeer goed'. En nog in het Nieuwe Testament betekent het 'koninkrijk der hemelen' geenszins louter een hiernamaals: 'hemelen' is eenvoudigweg synoniem met God. Het gaat dus om Gods heerschappij *in* de geschiedenis. De bekende bede: "Uw koninkrijk kome", betekent toch allerminst een bede om de verhaasting van de dood! Hier lijkt veeleer sprake te zijn van een toekomst die op het vlak van de geschiedenis ligt, als 'horizontale eschatologie', en niet een wijkplaats in de eeuwigheid ('verticale eschatologie'). Ook dient men de collectieve dimensie van deze eschatologie mee te bedenken, zodat ook de beschuldiging van heilsegoïsme te makkelijk lijkt. Zelfs apocalyptische visioenen laten zich niet zomaar losmaken van de geschiedenis en het aardse bestaan, maar vormen veeleer een uiterst radicale en revolutionaire kritiek op de status quo.

Kennelijk is het beeld van bijbel en christendom zoals dat vigeert in de filosofie zwaar beïnvloed door neo-platoonse schema's, waarin de horizontale as van de geschiedenis wordt vervangen door de verticale as van een tijdloze eeuwigheid, zonder dat veel moeite wordt gedaan om de authentieke bijbelse bronnen zelf te laten spreken.

Hoe is het Thales in het christendom vergaan? Is er inderdaad sprake van een miskennis van de eigen betekenis van Thales zoals Heidegger wil? Natuurlijk zouden we Thales adequaat moeten onderscheiden van zijn christelijke overleveraars, want dat het hier verschillende werelden betreft moge bij alle harmonie duidelijk zijn. Lastig is dat onderscheid wel: we dienen immers te bedenken dat nogal wat bronnen van de presocraten door christelijke auteurs worden geleverd – ofschoon niet alle - zodat we zowel de eigen betekenis van Thales als diens receptie in één en dezelfde tekst dienen te zoeken. We zagen het: Thales wordt in christelijke bronnen hetzij veroordeeld vanwege een vermeend materialisme hetzij als medestander tegen de godenwereld opgevoerd. Zijn werkelijke betekenis voor ons ligt er wellicht in dat hij mens en wereld verbindt vanuit een oerprincipe waarin zij hun ontstaan vinden. Dat hoeft niet onmiddellijk als atheïsme te worden uitgelegd. De bijbel kent het woord natuur niet en situeert de mens dan ook niet *tegenover* de natuur. Zelfs als we onze bezorgdheid over het milieu uitspreken doen we alsof de mens daar tegenover staat als een subject tegenover een object. Thales ziet hier liever verbinding. De bijbel is hierover nog duidelijker: het woord *natuur* komt er niet in voor. Het boek Genesis spreekt over de *schepping* waarin mens, dier, plant, zee, rivier, berg, geesten en engelen deel aan hebben, zonder dat overigens alles om de mens draait. Niet de zesde dag, schepping van de mens, is de kroon van de schepping, zoals een anthropocentrisch beïnvloede theologie vaak heeft gedacht, maar de zevende dag, waarop mens én dier mogen rusten.

De mens staat dan niet tegenover de natuur, maar maakt deel uit van de schepping en is lostverbonden met zijn medeschepselen, inclusief dier en plant. Zijn deelname als mens geschiedt vanuit een bijzondere verantwoordelijkheid: niet om zich los te maken uit het bestaan teneinde een wijkvlucht naar hogere verden te nemen, maar als hoeder van de schepping. Voor deze verantwoordelijkheid bestaat geen alibi. Kan men verhevener over het bestaan denken?

Thales heeft ons op het spoor gebracht van een herbezinning op het Zijn en op de mens, die, bevrijd van een al te antropocentrische benadering die inherent is aan de Westerse metafysica, zijn verbondenheid met heel de kosmos weer kan opdelven. Met voorbijgaan aan een louter biologisch-reductieve of fysisch-reductieve benadering wordt de mens hier in zijn wezen getekend.

Tenzij we de erepalm voor mensenkennis niet aan de filosoof Thales geven, maar aan het Thracische meisje dat lachte en zei: “Thales kent wel de zaken van de hemel, maar weet niet wat er vlak voor zijn voeten is”.

Marcel Poorthuis  
Universiteit van Tilburg